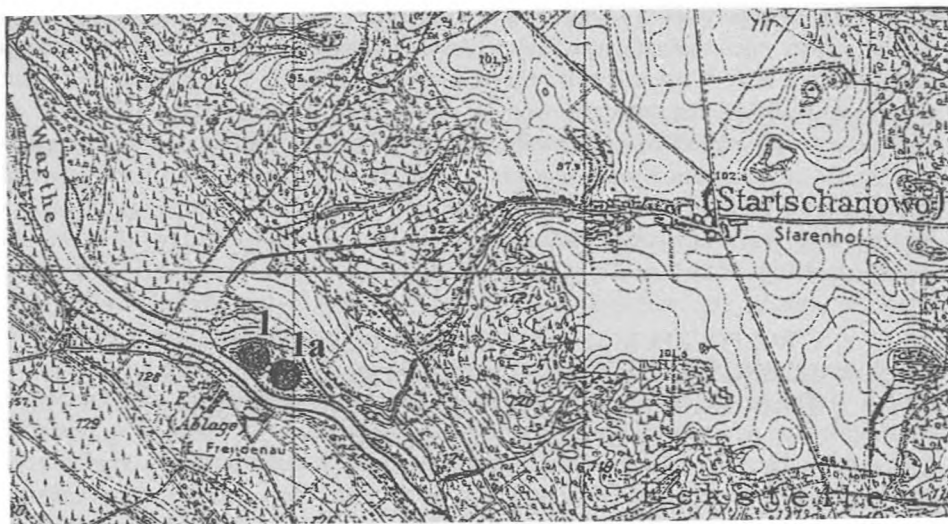

ROZPOCZĘCIE BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA
WCZESNOŚREDNIOWIECZNYM GRODZISKU W RADZIMIU
STANOWISKO I i 1A, GMINA MUROWANA GOŚLINA,
WOJ. WIELKOPOLSKIE

Gród w Radzimiu, usytuowany został na wyspie — ostrowie na Warcie pod Starczanowem, w odległości 5 kilometrów na północny-zachód od Murowanej Gośliny i 20 kilometrów na północ od Poznania. Podczas regulacji rzeki w końcu XIX wieku wyspę zmieniono na półwysp. W północno-zachodniej części wyspy znajduje się grodzisko strożkowate, o średnicy u podstawy około 50 m, otoczone podkowiastym wałem, nie zamkniętym od strony prawego, szerokiego na blisko 100 metrów koryta i fosą, w pozostałej części „wrzecionowatej” wyspy stwierdzono ślady osady. Oba te stanowiska zajmują powierzchnię ponad trzech hektarów. Grodzisko to jest związane z kasztelanią radzimską, o której pierwsze wzmianki pochodzą z połowy XIII wieku. Wówczas to, dokładnie w 1256 roku, na dokumentach książąt wielkopolskich pojawia się Beniamin z rodu Zarembów, tytułowany kasztelanem radzimskim (St. Kozierowski 1935, s. 337, 338). Dzieje kasztelanii radzimskiej obejmują okres nieco ponad stu lat, do 1360 roku, kiedy to król Kazimierz Wielki, w drodze wymiany, przekazał Radzim i okoliczne tereny poznańskiej komandorii joannitów. Ciekawie przedstawia się też interpretacja nazwy „Radzim”, którą wiązać możemy z bratem św. Wojciecha — Radzimem — Gaudentym, pochodzącym z Czech i sprawującym urząd arcybiskupa gnieźnieńskiego w początkach XI wieku.

Grodzisko Radzimskie jest jedynym, obok Ostrowa Tumskiego w Poznaniu, tego typu obiektem leżącym w przełomowej dolinie Warty. W odróżnieniu jednak od grodu poznańskiego, na stanowisku tym nie przeprowadzono dotychczas żadnych badań wykopaliskowych lub sondażowych (W. Hensel, Z. Hilczer-Kurnatowska 1980, t. 5, s. 363 – 368).

W lipcu 2002 roku rozpoczęto z inicjatywy i przy wsparciu finansowym starosty poznańskiego Ryszarda Pomina oraz burmistrza Murowanej Gośliny Tomasza Łęckiego pierwsze badania wykopaliskowe na grodzisku radzimskim. Realizował je w terenie autor tej notatki, a opiekę merytoryczną nad badaniami objęło Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy w osobie dra Janusza Góreckiego przy konsultacji prof. Zofii Kurnatowskiej z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Poznaniu.

Ostrów Radzimski, gm. Murowana Goślina. Lokalizacja grodziska — stan. 1 (grodzisko) i 1a (osada podgrodowa).

Jak doszło do podjęcia tematu Radzimia — ostrowa na Warcie — i rozpoczęcia badań wykopaliskowych na grodzisku? Wszystko zaczęło się na rajdzie rowerowym w okolicach Radzimia, w którym uczestniczył starosta poznański, znany miłośnik historii i archeologii. Zauważono wówczas, że ostrów Radzimski — po regulacji Warty półwysp — znajduje się po prawej stronie rzeki, a tym samym grodzisko radzimskie należy pod względem administracyjnym do gminy Murowana Goślina i powiatu poznańskiego. We wszystkich publikacjach i wzmiankach poświęconych Radzimowi podawana jest gmina i powiat obornicki. Niedługo po tym „odkryciu” doszło w Urzędzie Miasta i Gminy w Murowanej Goślinie do spotkania, na którym władze lokalne wyraziły potrzebę upowszechnienia wiedzy o Radzimiu i rozpoczęcia, jeszcze w tym roku, badań wykopaliskowych na grodzisku. Pierwszym etapem upubliczniania „tematu radzimskiego” była sesja popularno — naukowa pod nazwą: *Radzim — zapomniany gród na Warcie — w gminie Murowana Goślina*, która odbyła się 13 czerwca 2002 roku w Murowanej Goślinie. Wśród licznych referentów swój wykład wygłosiła także profesor Zofia Kurnatowska. Przy okazji konferencji chęć pomocy przy badaniach archeologicznych na grodzisku zadeklarował Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. gen. Dezyderego Chłapowskiego w Bolechowie, pod dyktando Lidii Szymczak, inaugurując tym samym ogólnopowiatowy program edukacyjny „Piastowskie Gniazdo”. Grodzisko radzimskie zostało ponadto — jako rezerwat archeologiczno — przyrodniczy — włączone do powstającego z inicjatywy starostwa powiatowego i gminy Murowana Goślina programu tras rowerowych wzdłuż przełomowej doliny Warty.

Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na ostrowie radzimskim, mimo niewielkiej skali podjętych prac, przyniosły zaskakujące efekty. Głównym zadaniem tych pierwszych rozpoznawczych prac było uzyskanie danych na temat topografii i chronologii grodziska. W tym celu wykonano siatkę wierceń oraz założono wykop w zew-

Widok na grodzisko radzimski od strony północno-zachodniej (Fot. R. Aleksandrowicz).

nętrznej części wału obronnego oddzielającego gród od osady. Eksploracja wykopu wykazała dość nietypową konstrukcję wału. Nie stwierdzono śladów drewna, lecz jedynie nasyp ziemny na podstawie umocnionej brukiem z luźno ułożonych, ostrokrawędzistych kamieni, wzmocnionym gliną. Tysiące fragmentów naczyń glinianych, a także kości zwierzęcych, oraz dziesiątki przedmiotów wykonanych z gliny, żelaza, kamienia, kości i poroża, odkrytych w nasypie wału, wskazują, że materiał ten, pochodzący niewątpliwie z warstw osadniczych, był obok ziemi i kamieni, podstawowym elementem konstrukcyjnym, który dodatkowo stabilizował całą budowlę obronną. Pozyskany materiał ruchomy, przede wszystkim ceramika, pochodzi z fazy D (połowa X – połowa XI wieku), oraz początku fazy E (2 połowa XI wieku). Na ten okres datować możemy także poziomy kulturowe zalegające pod podwalinami wału, związane zapewne z osadnictwem przedgrodowym na ostrowie radzimskim. Sam wał został zatem usypany w okresie późniejszym, niż chronologia materiału w nim znalezionej. Trudno jednak obecnie bliżej sprecyzować jego chronologię. Nietypowa konstrukcja radzimskiego wału obronnego nie znajduje analogii w centrum państwa pierwszych Piastów, aczkolwiek zwykle wały ziemne w tym czasie wznoszono niekiedy w grodach prowincjonalnych (por. G. Teske 2000, s. 111 – 112). Przeprowadzone w trakcie badań odwierty sondażowe potwierdziły konstrukcję radzimskiego wału obronnego w innych jego odcinkach i pozwoliły ustalić jego szerokość u podstawy na około 20 metrów. W stropowej części najwyższych partii wału natrafiono w trakcie odwiertów na kilkucentymetrowej miąższości poziom spalenizny intensywnie nasycony węglami drzewnymi, który wstępnie interpretować można jako pozostałość drewnianych umocnień obronnych,

znajdujących się na koronie wału. Odwierty wykonane na grodzisku stożkowatym, wykazały istnienie kamiennego bruku będącego zapewne podstawą pod drewnianą zabudowę siedziby kasztelanów radzimskich.

Pełna analiza wyników badań wykopaliskowych na grodzisku radzimskim w sezonie 2002 zostanie przedstawiona w osobnym artykule. Już dziś jednak możemy stwierdzić, iż nie uzyskano jeszcze zadowalających odpowiedzi na wiele pytań z nim związanych. Wynika z nich jednak wyraźnie konieczność kontynuowania prac wykopaliskowych, które jedynie mogą poszerzyć naszą wiedzę o tym zapomnianym przez wiele lat grodzie.

Bartłomiej Haraj

LITERATURA

Hensel W., Hilczer — Kurnatowska Z.

1980 Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej, Wrocław, t. 5, s. 363 – 368.

Kozierowski St.

1935 Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej, Poznań, s. 337, 338.

Kurnatowska Z.

1997 Badania nad początkami państwa polskiego. Próba bilansu, SIA, 38, s. 25 – 38.

Teske G.

2000 Ze studiów nad osadnictwem grodowym w południowo-wschodniej Wielkopolsce, SIA 41, s. 107 – 128.